

svazu a s ní i naše KSČ. Kdyby nám někdo položil otázku, jaká je největší, nejvíce povznášející idea, kterou lidstvo má v tomto našem moderním věku, jistě bychom nemohli odpovědět jinak, než že to je idea sbratření národů, to znamená idea trvalého míru na naší planetě. To nejkrásnější na věci je to, že jsme příslušníky lidského pokolení, které poznává, že to již není idea utopistická, ale že je to idea realizovatelná, uskutečnitelná. Právě dnes přináší noviny prohlášení o jednání sovětských a britských státníků, text sovětsko-britského prohlášení, které představuje právě jeden z takovýchto velkých kroků realizace této nádherné vznešené lidské tužby.

Soudružky a soudruzi, diskuse, která po XX. sjezdu KSSS probíhala v těchto dnech v celém našem státě i na sjezdu, je velikou událostí v životě každého z nás, každého člena strany, ale i nečlenové strany žijí pod jejím hlubokým dojmem. Lidé si uvědomují, že naše strana nemá nic společného se starými vládnoucími politickými stranami. My všichni pak se utvrzujeme v radostném vědomí toho, že komunistická strana, třebaže je stranou vládnoucí, nezoficiálně, ale že zůstává nadále duchovně revoluční, stále se obrozující zdravou silou a že takovou zůstane, pokud bude existovat. Toto poznání je myslím jedním z nejvíce povznášejících historických poučení, které nám přinesl XX. sjezd KSSS.

(1956)

K DRUHÉMU SJEZDU ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ

Jaroslav Janů

Je za námi významná kulturněpolitická událost – absolvovali jsme II. sjezd československých spisovatelů. Týdenní sněmování probíhalo za živého zájmu veřejnosti a možno říci, že jej spisovatelé nezklamali, i když jejich proslovy hromadily spíš kritické otazníky nad tvůrčími záležitostmi literatury než jasně odpovědi, jak vykročit dál. Tu do jisté míry nedoznělou situaci ovlivnila zřejmě okolnost, že sjezd sice už mohl využít

světodějných podnětů XX. sjezdu KSSS, ale vpadl zároveň do „nové atmosféry“, požadující odvážně tvořivé marxleninské propracovávání právě i kulturních problémů, poněkud příliš brzy, takže mnohé žhavé otázky stačil jen poodkrýt, avšak ještě ne řešit. Po dvou nestejných kolejích se zejména rozjely připravené referáty a „živelná“ diskuse, jejíž cena tkví především v otevřenosti, s níž byly ze sjezdové tribuny projevovány názory i značně různorodé. Mířilo se nicméně i tu téměř vesměs přece jen do společného aktuálního ohniska: bylo jím vzrušené občanské i umělecké svědomí spisovatelů, vědomých si zodpovědných úkolů, jež má literatura při budování socialismu v naší vlasti.

A protože jsou pro krátkost časového odstupu jakékoliv vyhraněné závěry o výsledcích a důsledcích sjezdu ještě předčasné, bude snad vhodné zamyslet se začerstva alespoň nad některými akutními rysy vývojového kvasu, které se projeví zejména v diskusi.

*

Mohlo by se na první pohled zdát, že průběh sjezdu zklamal v jednom důležitém ohledu: mluvílo se tentokrát velmi málo výslovně o otázkách ideově estetických, o konkrétních problémech uměleckého řemesla. Ale takové zjištění by bylo povrchní, neboť ten fakt, že snad na sjezdu nedošlo k proklamování nových estetických hesel, ještě nikterak neznamená, že tu zároveň neplál ideový boj. Naopak, „nová atmosféra“ působila, že takový boj vyšlehl tím víc zevnitř problémů, v nových, dosud neobvyklých polohách, z kvalitativně nových pozic, a stácel se k otázkám hlubším než kdykoliv předtím; tak zejména k otázkám pojetí a výkladu umělcova poslání mezi lidmi, jeho nejvlastnější a jedinečně zvláštní společenské funkce. Ozvalo se mnoho protestů proti tomu, aby bylo poslání umělce nadále stereotypně chápáno jen jako úkol zvenčí dirigované příprave, připjaté služebně k vozu politické aktuality; neboť umělec, hodný toho jména, souvisí s lidem, s životem lidu jinak, ještě jinými orgány než politik.

Umění a politika mají společné cíle, ale to ještě neznamená, že by proto i jejich postupy mohly být totožné. Umění je celou svou povahou jev konkrétní a konkrétní je především i „bezprostředností“ svých souvislostí se životem, jehož obraz vytváří. Dokud umělec nezažije politický program socialismu a všechno organizující světónázorové poznání v něm obsažené, tj. jeho „cile“, tak hluboce, aby je viděl jako tělo a krev rostoucí živé skutečnosti, bude chodit jaksí jen o pomocných berlích a neodváží se vykročit na svých vlastních nohou. Takové chození o berlích teoretických postulátů, jež si nepostačilo proměňovat v konkrétno, vnímat je ve vlastním spektru, tj. v životní materii, bylo na našem umění dosud jasně patrné.

Tezovitě dirigované, umentorované, do nových a nových teoretických šablon vměstňované umění se dovedlo ubránit poklesu úrovně jen v takových oblastech, jako např. v poezii, kde byla jeho životaschopnost vlivem bohatých, skvělých tradic tak odolná, že praxe zřetelně předstihla teorii a ujala se, jak je zákonité, sama vůdčí role v rozvíjení socialistické tvorby. Básnická praxe Nezvalova, Seifertova, Závadova, Hrubínova, Branislavova, Mikulášková a jiných nechává už za sebou bohudík kulhat formulky a zdařilo se jí to jen proto, že si jim navzdory pronesla v uzlíčku svůj „hřích dědičný“, řečeno ponerudovsku, tj. tvůrčí svobodu, spoléhající se na vlastní vidění. A tak došlo posléze k něčemu, co se dalo podle všech známek situace čekat: na spisovatelském sjezdu, který probíhal v „nové atmosféře“ XX. sjezdu KSSS, vybuchl živelný protest proti stísňující zjednodušované teorii, zejména v projevu básníka Františka Hrubína, který vyvolal bouřlivý souhlas.

Nutno však zdůraznit, že jak tento projev, tak i sám souhlas s ním byly vskutku spíše živelné než plně uvědomělé a že je nutno rozplést celé mlhovinné klubko problémů, než se dostaneme k jádru pře; tato pře představuje nicméně podle našeho soudu ústřední ohnisko sjezdových jednání a zaslouží si co nejintenzivnější pozornosti. Otiskujeme v tomto čísle našeho časopisu ještě jednou jak diskusní příspěvek Františka Hrubína, tak projevy Ladislava Štolla a Jiřího Tauerera, kteří s Hrubínem polemizovali, a pokusíme se zaujmout stanovisko k některým stránkám složité problematiky, o níž, jak soudíme, jde. Hrubín se postavil za koncepci, že v poezii tak orchestrálně diferencované, jakou je poezie česká, nelze uznat jen jedinstvené „ladění“ všech hlasů, nýbrž že básníci vykonávají vícero funkcí, celou hierarchii funkcí, společensky užitečných, potřebných, a tudíž oprávněných. Hájil názor, že básník nemůže abstrahovat od ničeho, co kolem něho v životě je a nač svým citlivým vědomím naráží: reaguje – a smí reagovat – stejně intenzivně na životní jevy radostné, kladné, pozitivní, jako na jevy bolestné, temné, negativní. Určitý typ básníka – a proto neméně cenný (Hrubín tu měl na mysli především Františka Halase, jehož obhajobou byla většina myšlenek jeho projevu) – reaguje podle něho dokonce i intenzivněji a „bytostněji“ na ony jevy druhé, na „praskliny života“, řečeno hrubínovským jazykem. Básník totiž cítí, že je jeho místo nejen tam, kde se život sceluje a narůstá ve svých velkých obrysech, ale často především i tam, kde se život rozpojuje, rozpadá se, kde „uniká“. Hrubín narážel na to, že výsostná role právě největších básníků je mnohdy role vyvažující, harmonizátorská: jsou lékaři přítomnosti a věštcí budoucnosti, jak zní jeden nedávno už citovaný Šaldův termín.

Hrubín řekl doslova toto: „Co chce lid na poezii? Oslavování? Deklamování? Heslování? Nikoliv! Chce, aby mu ukázala, kudy uniká život.“

Ale praskliny, básníku, neucpeš cupaninou veršů. Co chce lid na básníkoví? Chce, aby hodně nahlas řekl, že kudy uniká život, tudy uniká i poezie. To je básníkova služba člověku, lidstvu.“

I Jiří Taufer mluvil o postoji umělce k životu, ke skutečnosti, ke světu. Vycházel však na rozdíl od Hrubína z reálného kritéria konkrétnosti, které se mu tak líbí na Vítězslavu Nezvalovi. A ona konkrétnost podle něho roste jen „z umělcova kladného, radostného poměru k materiálnímu světu, není tam, kde je básník vnitřně odvrácen od světa, kde je hlubokým pesimistou, kde místo k jasu je obrácen k tmě, kde místo k životu je obrácen k zániku, kde místo myšlenkami na skladbu života, jeho bujných tvořivých sil, se obírá myšlenkou na jeho rozpadání.“

Vybrali jsme si k vzájemné konfrontaci právě tyto dvě zdánlivě protikladné polemické partie, ježto se nám zdá, že se tu dvěma různými jazyky mluví k jádru velmi důležité pře. Je snad záhodno připojit sem z projevu Ladislava Štolla ještě věty, že „s takovým pojetím úkolů básníka ve společnosti (tj. s pojetím, které zastává F. Hrubín) nelze souhlasit. Je nám všem jasné, že to, co se tu odehrává, je veliký svár, veliký zápas, který je právě tak těžký, urputný a plný vášní a bolestí, protože tu běží nikoliv o správnost té či oné poučky, ale o boj o mentalitu, psychologii i postoj člověka k celému světovému dění.“

Nuže, naši pozornost k sobě soustřeďuje – a domníváme se, že právem – otázka, jde-li v konfrontaci uvedených názorů vskutku nezbytně o zásadní, nepřeklenutelné rozpory, vylučuje-li jedno stanovisko od kořene druhé, jde-li o svár „objektivně existující“ – či nenabízí-li se tu naopak možnost dorozumění a tím rozšíření společné ideové platformy. Chceme-li ovšem dojít aspoň k náznaku určité odpovědi, je nezbytno obě stanoviska pečlivě rozebrat.

Tvrdil Hrubín, jestliže řekl, že lid chce, aby mu poezie ukázala i „praskliny života“, a že se básník vrhá tam, kde cítí, že „uniká život“ – tvrdil těmito slovy to, s čím polemizuje s. Taufer, totiž že básník není a nemůže být konkrétní tam, kde je „uvnitř odvrácen od »života«, kde je hlubokým pesimistou, kde místo k jasu je obrácen ke tmě, kde místo myšlenkami na skladbu života se obírá myšlenkami na jeho rozpadání“? Domníváme se, že nikoliv. Hrubín nemluvil o „vnitřním odvrácení od života“, o „myšlenkách na rozpadání života“, nýbrž o tom, že se má básník vrhat tam, kde cítí, že se život rozpadá. Mluvil o léčitelské funkci umění tváří v tvář určitým jevům života. Nelze opravdu souhlasit i „s takovým pojetím básníka ve společnosti“?

Podle našeho názoru nelze souhlasit jen s „rozložením důrazů“, s porpocemi Hrubínovy teze, a s jistým jejím bolavým přízvukem, s jejím „pa-

tosem“. Nelze souhlasit s jejím příliš černým, „tragickým“ viděním situace naší poezie v pouťorovém období. Přinesla v tomto období přece i podivuhodná, krásná díla, a Hrubínova vlastní tvorba k nim patří v neposlední řadě. Je příznačné, co se tu Hrubínovi stalo: jeho vlastní básnická praxe ho usvědčuje, že ve svém teoretickém projevu cosi v tragickém pocitu života, který je z jeho poezie vskutku neodmyslitelný, ale který vyznívá nesporně očištěně, optimisticky jako u tolika velkých básníků – přepnul. Přepnul snad z potřeby co největšího důrazu polemiky před očekávaným „protitlakem“, ale přepnul zcela zřetelně.

Otázka „tříbení duchů“ – naše otázka otázek – zní dnes, a musí znít, *v zásadě* naprosto stejně jako před šesti lety. Dnes jako před šesti lety nemůže nám být určujícím typem tvůrčí básnické mentality menta-lita Františka Halase, jeho „raněná psychika“. Podtínali bychom tak pod sebou nejživotnější ratolest, která v těžkých bojích a za ohromných obětí vyrostla z naší víry v člověka, dějiny, dnešek a zítřky: svěží, nezlomnou ratolest fučíkovského, neumannovského historického optimismu. Prvenství této „duchovní linie“ v naší kultuře zůstává nesporné, nevývratné.

Přitom se však zároveň po zkušenostech, jimiž jsme za zmíněných šest let prošli, nemůže ze společenské funkce, z úkolů umění vylučovat ani onen halasovsko-hrubínovský zřetel k „prasklinám života“, protože i je nesporně ve své společnosti máme, nevymizely proto, že budujeme socialismus, jakoby mávnutím kouzelného proutku z našeho života, a dlouho ještě nevymizejí. Kdyby umění přecházelo tyto bolestné, „tragické“ jevy „unikajícího života“ mlčením, nebylo by plně lidské, nebylo by dost citlivé ke skutečnosti. Jde jen o to, aby v rozložení důrazů nevystupovaly tyto jevy v umění jako jevy prvotní, aby tragično, vyskytne-li se a propůjčí-li mu básník svůj hlas, nebylo nikdy tragično sebemučivé a demobilizující, ale tragično v posledním smyslu věřící, optimistické, očištěné: aby v sobě mělo silnou a sílivou katarzi jako všechno velké humanistické umění minulosti. Jde o to, aby naše umění zůstávalo vždy „v pohotovosti“ sloužit člověku a zvedat mu hlavu v každé, byť sebetrpčí situaci, aby bylo sociálně živné a výživné jako ony nedávné verše Viléma Závady, které sem klademe jako vyznání všech tvůrců, kteří pracují na dědičné a zároveň perspektivní roli socialistické kultury:

*Jak temné pohřmívání z dálky
zaléhá z kamenitých plání
za hrozbou nové panské války
železných vozů drkotání.
Zapřahám formanská svá slova,*

Z druhého sjezdu

*jež těžký náklad táhla silnicí,
aby hned mohla dopravovat
proviant, zbraně, léky, municí.*

Zdravá umělecká kultura vždy dodávala a musí stejně i dnes dodávat životu jak zbraně, tak léky, jak proviant, tak municí. Snášet toto vše na pomoc životu, živým lidem, tvoří dohromady vzájemně se doplňující funkci umění, v němž má svůj obraz a své místo všechno lidské, jen bude-li vyjadřováno pod jedním společným zorným úhlem. Pod tím gorkovským: *ustávajícího podepří*.

Ani básnické praxi Františka Hrubína nelze upřít, že takovou složitou společenskou funkci uměleckého slova vynikajícím způsobem plní, a to v našem duchu. Kdyby tomu tak nebylo, nemohla by v nás z jeho básní jako V novoroční noci, Ať jiskří život náš nebo z velkolepého hymnu Z jižních Čech proudit taková povznášející energie očištné katarze. Tyto básně o „bitvách v člověku“ by nás nemohly tak hluboce vzrušovat.

Ostatně i v Halasově Torzu naděje nebo v mohutné jeho básni Barikáda jsou obsaženy tyto komplementární energie. Náš „pocit života“ se jedním slovem v posledním období prostě mění, stává se složitějším, komplexnějším, a tím také výstižnějším, co do úplnosti zachycené pravdy. Což není složitý a mnohostrunný třeba i pocit života našeho největšího žijícího básníka Vítězslava Nezvala? Podléháme jistému zjednodušení, chceme-li pocit života dnešních básníků ustavičně vážit jen na „klasické míře“ pocitu života Jiřího Wolкера a S. K. Neumanna. Pocit života těchto velkých buditelů socialistického umění je neopakovatelný a nevyvoláme jej v téže vyhraněné jitrní elementárnosti už u žádného básníka dnešního, u žádného básníka plného pracujícího dne socialismu, který se stal už životní praxí padesátých let našeho století a vznáší své složité problémy a potřeby i na umění.

Dosavadní zkušenosti nás, domníváme se, výstražně poučují, že by nebylo většího nebezpečí pro zdárný rozvoj socialistického umění než jeho dosud vynucovaná jednostrannost, vedoucí často jen k optimistickému barvotisku. Zvláště když k tomuto pojetí jako v právě minulých letech zhusta docházelo proto, že jsme nebyli s to dostatečně citlivě a marxleninsky tvořivě, dostatečně životně a aktuálně domýšlet teorii umění a jeho novou estetiku. Ustavovala se situace, že v obecné zásadě byla sice v socialistickém umění „dovolena“, a dokonce podporována co nejbohatší mnohost forem a stylů, životních záběrů, ale praxe téže teorie tuto mnohost vlastně podvažovala a zneplodňovala.

Domníváme se, že II. sjezd československých spisovatelů v jistém smyslu a v našich poměrech mimo jiné signalizoval i tento „úzký profil“

teorie. Z něho nutno podle našeho názoru především vysvětlovat i podrážděnost takových hluboce čestných a upřímných příspěvků, jakým byl právě i diskusní příspěvek básníka Františka Hrubína, jeho bolavé obrazy o „štvané, určené lani“ poezie, čelící „zběsilé netečnosti ledového dogmatu“. Jde o živelně protestní nadsázky, jejichž tón je však v mnohém naší spoluvinou; vyvřel prostě z našich společných nejasností.

Proč se právě zde dotýkáme takovýchto problémů? Proto, že v budoucnu chceme v našem časopise ještě výrazněji vytvářet platformu k promyšlení hromadících se nevyřešených teoretických otázek rozvíjejícího se socialistického umění, a především ovšem samotné praxi poskytovat možnost – v rámci, rozumí se, obrazů životní pravdy, naplňující socialistické ideje a jim sloužící – co nejširšího uplatnění uměleckých projevů, i pokusných a směle hledajících nové způsoby vyjadřování velkolepě dramatického životního stylu naší epochy. Domníváme se, že nám v tomto smyslu razí cestu zejména moudře obzíravý, k potřebám i zvláštnostem umění svrchovaně citlivý sjezdový referát Vítězslava Nezvala. K němu a k myšlenkám některých jiných referátů zamýšlíme se vrátit v příštích číslech.

(1956)

K ZEMI SVÉ TISKNEME SE PLAŠE (JEDNO STANOVISKO K NEDÁVNÉMU SJEZDU ČSL. SPISOVATELŮ)

O. T.

Na letošním sjezdu československých spisovatelů se zdánlivě stalo cosi nečekaného a velkého. Mužové kultury promluvili kriticky a otevřeně, promluvili česky. Pozdvihli palčivý básnický prst a ukazovali naze na Zlo, na jakýsi metafyzický mrak neosobního Zla, které rdousí a podvazuje literaturu a život občana. Lyricky neurčitě, všeobecně a abstraktně hovořili o křivdě, o strnulém dogmatu, o negramotném tyranu nad československým Parnasem, o intrikách, o rozvratu manželství, demoralizaci mládeže, o potlačování pravdy, o papírovosti pokroku, o soukromých